

ГОРАН ВЕСИЋ
ВАРОШ
БЕОГРАДСКА

Уредник
Зоран Колунџија

ГОРАН ВЕСИЋ

ВАРОШ БЕОГРАДСКА

И ДРУГЕ ПРИЧЕ

Изабране колумне
Политика 2017 — 2020.

СЛИКЕ
НЕБОЈША ЂУРАНОВИЋ

ПРОМЕТЕЈ
Нови Сад

САДРЖАЈ

1. ДЕСПОТ СТЕФАН ЛАЗАРЕВИЋ	7
2. САХАТ КУЛА И БАРОКНА КАПИЈА	13
3. ВАРОШ БЕОГРАДСКА	19
4. ГЕНЕРАЛ КОЈИ ЈЕ САЊАО ТВРЂАВУ	25
5. ДА СЕ КОНАЧНО СЕТИМО	33
6. НАШ ГРАД У ДОБА ДЕСПОТА СТЕФАНА	41
7. БИТПАЗАР, БУЛБУДЕРЕ, ЈАЛИЈА	47
8. СУСРЕТ ИСТОКА И ЗАПАДА У БЕОГРАДУ	53
9. БУЛЕВАРОМ КРОЗ ИСТОРИЈУ	59
10. ЦРКВА УСПЕЊА ПРЕСВЕТЕ БОГОРОДИЦЕ	63
11. ТУРСКА ВЛАДАВИНА	67
12. ПЦЕТО КОЈЕ ЛАЈЕ	71
13. УБИСТВО КНЕЗА МИХАИЛА	77
14. ЗАБОРАВЉЕНИ СТАРИ ЗАНАТИ	83
15. ВРЕМЕ ЈЕ ДА НАУЧИМО ДА ЧУВАМО СПОМЕНИКЕ	89
БЕЛЕШКЕ О АУТОРИМА	94

Дейотъ Стефанъ Лазаревичъ

ДЕСПОТ СТЕФАН ЛАЗАРЕВИЋ

Сала за седнице Скупштине града овог месеца добиће трајно подсећање на владавину деспота Стефана Лазаревића у чије време је Београд постао српска престоница. Славни српски деспот Стефан добиће споменик, рад академског вајара Светомира Арсића — Басаре, на углу Булевара деспота Стефана са Дринчићевом, Цариградском, Кашаниновом и Гундулићевим венцом. Биће то повратак славног деспота у његов Београд који је градио и волео. Град који је описао: „Нађох најкрасније место од давнина превелики град Београд, који је по случају разрушен и запустео, саздах њега и посветих пресветој Богородици”.

Угарски краљ Сигисмунд доделио је српском деспоту Стефану Лазаревићу крајем 1403. или почетком 1404. године град Београд на „доживотно управљање”. Београд, разорен и опустошен, био је нужни избор младог српског деспота који се повлачио ка северу због братоубилачког рата са братом Вуком кога је подржала побуњена властела али и Турака који су надирали са југа освајајући српске земље. Деспот Стефан Лазаревић одмах је почео са обновом и утврђивањем Београда који је постао једина брана турском напредовању. Град је утврђен новим, двоструким бедемима и бројним кулама, а на северозападној страни Горњег града, који је заштићен посебним одбрамбеним зидом и

бедемима, сазидао је свој двор. Приликом ископавања која су вршена у августу 1963. године у близини Победника, на дубини од четири метра, пронађени су остаци бедема двора. Нажалост, делови деспотовог града уништени су када је почетком педесетих година прошлог века Југословенска народна армија изградила подземни војни бункер недалеко од Победника.

Деспотов Београд био је једна од најутврђенијих европских тврђава тог доба која се налазила бедему хришћанства према надирућем исламу. Француски витез Бертрандон де ла Брокјер описао је Београд, који је посетио 1432–33. године, као тврђаву опасану двоструким бедемима, заштићену јаким кулама

Константин Филозоф, дворјанин и биограф деспота Стефана, описује Београд као град од педесет хиљада становника који се ширио на седам брежуљака и личио на Јерусалим. „Од свију својих страна сабра најбогатије људе у том граду и удостоји. Даде ослобођење граду томе од сваких ствари и даде повластице овима, са сваким утврђењем, да се не поколеба, у коме су биле наведене и благодети божје, које су биле на њему, ослободи од поробаћења и печат златни овима даде, који има слику града, да који хоће какву куповину да чини у сваки крај, добије књигу са печатом, да је становник тог града, па да не даје нигде ни царине ни пролаза”, писао је Константин Филозоф. Баш како је описао, деспот је додељивањем повластица привукао у Београд властелу, занатлије и трговце, па се град брзо ширио и растао. Градиле су се јавне и друге грађевине, тргови, цркве, воденице, болнице, колоније страних трговаца, насеља занатлија, пристаниште, те Београд постаде седиште „јегзарха свих српских земаља”.

Кула Деспота Стефана, Калемегдан

са много топова и дубоким јарком. На Дунаву, код данашње Куле Небојша налазило се пристаниште спремно да прими већи број галија. Улаз у пристаниште браниле су две куле између којих је био разапет гвоздени ланац који је подизан само за галије које су имале дозволу да пристану. На бедемима је било више добро утврђених кула, а на средини града, на месту пролаза из Доњег у Горњи град, налазила се највећа градска кула. Та кула је до 16. века називана Небојша, да би касније, када је разорена, то име понела кула на пристаништу. Велика кула била је тврђава за себе опасана јарком преко кога је био постављен покретни мост. Таквих мостова било је на другим градским капијама како на Доњем, тако и на Горњем граду. Најдоминантнија грађевина је била Деспотов двор, а нешто касније и дворец деспота Ђурђа Бранковића као и угарског палатина Урлиха Цељског. Град је имао доста цркава од којих је највећа била црква Успеније Пречисте Владичице у којој је столовао београдски митрополит. Деспот је подигао цркву св. Тријарарха, као и цркву за болесне која је добила име по чудотворцу Николају. Постојала је црква Свете Петке, а у доњем граду

Фрањевачки самостан. Француски витез Брокјер био је посебно задивљен тешком артиљеријом која је бранила тврђаву. „У поменутој тврђави видео сам четири металне бомбарде, од којих су две од по два дела. А једна је највећа, коју сам икада видео и има грло од 412 палаца ширине, где се ставља камење”, писао је овај француски витез.

Деспот Стефан Лазаревић умро је 1427. године после пада са коња. Забележено је да су му последње речи биле „по Ђурђа”. Годину дана раније, Уговором у Тати, обавезао се да после смрти врати Угарима Београд, али да они признају Ђурђа Бранковића за деспота. По трonoшком летопису, на дан деспотове смрти, над Београдом је владало незапамћено невреме у коме је оркан чупао дрвеће из корена, носио кровове са кућа, оштетио Саборну цркву. Као да се предосећало да долазе тешки векови за Србију. То је слутио и Константин Филозоф који је написао песму о деспотовој смрти која се завршава стихом:

„Плачи опет Бели граде своју потамнелост,
Вођа народа као цвет прецвета и отпаде.“

Прерана смрт деспота Стефана Лазаревића променила је историју Београда који је под њим постао велики европски средње-вековни град. Велики јунак и вођа народа, уз угарску помоћ, вероватно би сачувао Београд од турске најезде и спасао свој народ вишевековног ропства. Окупатори су Београд претворили у оријенталну варош и тек је у деветнаестом веку почео да се модернизује и добија европски изглед. Зато чувањем успомене на славног деспота чувамо успомену на славни и европски средње-вековни Београд о коме не знамо много.

Сахатт кила и даждокна кайиџа

САХАТ КУЛА И БАРОКНА КАПИЈА

Завршава се обнова Сахат куле и Барокне капије на Београдској тврђави. Нема дела Београдске тврђаве који је боље сведочанство њене бурне историје од комплекса Сахат капије. Састављена од два пролаза кроз бедем, аустријског и турског, који сведоче о различитим господарима тврђаве а саграђена на остацима средњовековног горњоградског бедема деспота Стефана Лазаревића. Скоро да је непознато да се у комплексу налази немачки бункер из Другог светског рата, још

неистражен. Зато се са правом може рећи да је цела историја Тврђаве баш ту. Старији пролаз кроз бедем, садашња Сахат капија, изградили су Турци у последњој деценији 17. века, док је новији пролаз, сада зазидан, настао у времену аустријске владавине Београдом, између 1717. и 1739. године. Сахат кула је саграђена у другој половини 18. века.

Обнова комплекса Сахат капије идеја је др Марка Поповића, најбољег познаваоца Београдске тврђаве, који нажалост није дочекао да види завршетак радова јер је ове године преминуо. Истраживао је Сахат капију и први јавно објавио да се у беду налазе предмети из „финалног неолита и енеолита са посебно израженим елементима костолачке културне групе”, остаци античког складишта жита с краја четвртог и почетка петог века, рановизан-

тијске гробнице и делови средњовековног бедема на којима се виде оштећења настала турским бомбардовањем током опсаде града 1456. године.

Радикална трансформација система одбране Београдске тврђаве, а посебно југоисточног прилаза Тврђави започета је одмах пошто су Аустријанци заузели град у лето 1688. године. Обнављани су порушени бедеми и припремане основе за темељну реконструкцију београдских утврђења са посебним акцентом на југоисточни горњоградски бедем. Радове које су започели Аустријанци наставили су Турци, одмах пошто су поново заузели Београд, спроводећи исти пројекат. Континуитет радова, не само у динамици већ и у концепцији, без обзира на смене власти, остварен је зато што је како под Аустријанцима тако и под Турцима реконструкцију тврђаве изводио исти човек, Андреа Корнаро. Корнара су прво ангажовали Аустријанци да реконструише Тврђаву да би га 1690. године заро-

Сахат капије не би било да турска војска није доживела пораз под Бечом 1683. године. Повлачење Османског царства из средње Европе на Балкан означава ново раздобље у историји Београдске тврђаве која у наредним вековима постаје поприште сукоба Аустријанаца, Мађара, Срба и Турака. Турци одмах после бечког пораза почињу обимне радове на фортификацији Тврђаве. Напад хришћанске Свете лиге, под вођством Максимилијана Баварског, очекивали су с копнене стране, па су посебну пажњу посветили обнови горњоградских бедема које утврђују. То није зауставило хришћанске ратнике и Света лига 1688. године осваја Београд. Максимилијан Баварски продире све до данашње Северне Македоније одакле сања освајање Константинопоља и Јустинијанову славу. Међутим, због рата Велике алијансе, Аустријанци су принуђени да повуку трупе са Балкана. Око четрдесет хиљада српских породица, које су се бориле на страни Свете алијансе, у страху од турске одмазде под патријархом Арсенијем Трећим Чарнојевићем креће за аустријском војском. У Београду је 1690. године одржан црквено-народни сабор са кога је упућена молба аустријском

били Турци. Наставио је започети посао прво као заробљеник а потом и као уважени турски мимар-баша. Тада настаје најстарији део комплекса Сахат капије као главног улаза у Горњи град. Том приликом порушен је део средњовековног бедема, а нови бедем је грађен према правилима бастионе артиљеријске фортификације. Изграђена је и Сахат капија чији је изглед мање-више очуван до данас. Аустријанци и Турци потписали су 1699. године Карловачки мир па како није било ратне опасности радови су обустављени. Нове радове почеће Аустријанци 1721. године, четири године пошто је принц Еуген Савојски поново освојио Београд и успоставио хришћанску Краљевину Србију као део Хабзбуршке монархије. Фортификација Београдске тврђаве вршена је према пројекту аустријског генерала Николе Доксата де Мореза који је 1725. године изградио нову капију коју данас знамо као Барокну. Њена ширина је шест метара, урађена је са сводовима и са две просторије са стране за смештај страже. Та капија постаје главна капија за улаз у Горњи град и налазила се у оси са главном доњоградском капијом — Константинопољском капијом која је била у оквиру бедема чији су остаци пронађени приликом недавне реконструкције Трга републике. Ту капију зазидали су Турци после поновног освајања Београда 1740. године, тако да је њен барокни портал потпуно уништен. Функцију главног улаза у Горњи град поново је преузела Сахат капија, а аустријска зазидана капија служила је као казамат. Неколико деценија касније, пре новог аустријског освајања Београда, које се догодило 1789. године од стране маршала Гидеона Лаудона, Турци су изградили Сахат кулу. Изградња те куле над улазом у Горњи град у супротности је са правилима тврђавске архитектуре. Била је идеална мета за противничку артиљерију и слаба тачка одбране. Кула није имала војни значај па је вероватно њен значај био политички и симболички како би се локалном хришћанском становништву показала „снага” царства које пропада и које су дипломате тог времена звале „болесник на Босфору”.

← Калемегдан

цару Леополду да се Срби населе у Угарској и добију црквено-школску аутономију. Аустријски цар прихвата ову молбу уз услов да се Срби боре у аустријској војсци. После шест дана опсаде, Турци 1690. године поново освајају Београд.

Краљ Стефан Дечански (1321—1331)

То је прича о Сахат кули и Барокној капији где се на једном месту налазе остаци из неолита, Византије, српског средњег века, Турске и Аустрије. Она је доказ да су Тврђава, као и Београд, мешавина различитих култура и цивилизација. Као и да су све оне део наше историје. На нашу срећу, у томе су величина и снага и Тврђаве као и Београда.

Долазак Деспота Стефана

Косовски бој →

Баром дединаска

ВАРОШ БЕОГРАДСКА

Србија после Хатишерифа из 1830. године добија сопствену управу. Земља се економски развија, обнавља се друштво и ствара грађанска класа, образује се становништво, развија се национална култура и изграђују државне институције. Починемо да извозимо пољопривредне производе, а да увозимо индустријску робу потребну градовима и грађанској класи. Поједини трговци се брзо богате, а стварају се еснафи. Економски развој Србије створио је основу за јачање духовног и културног живота. Кнез Милош Обреновић, неписмен и необразован,

разумео је значај образовања народа, па је позвао Србе из Војводине да помогну својој земљи.

Однос кнеза Милоша и Београда био је пун неповерења са обе стране. Милош је престоницу Србије преселио у Крагујевац да би, како се причало, био што даље од Турака. Али нису Турци били једини разлог пошто је Београд био не само највећи већ и најзначајнији град већ и седиште многих државних институција и страних конзулата. Град, који се убрзано развија, постаје све више српски јер се у град досељава сељачко становништво из Србије али и грађанско из Војводине. Поред Срба, досељавају се Чеси, Немци, Грци, Цинцари и Мађари који са собом доносе своје обичаје. Занимљиво је да су ти странци већ у првој генерацији били „посрбљени”. Београд је био верски најтолерантнији град тадашње Европе јер у њему није забележен није-

дан верски инцидент. У протоколе Саборне цркве уписивана су католичка и протестантска деца чији су се родитељи у тој цркви венчавали. Али Београд постаје и седиште антикнежевског расположења. За становнике Београда који се све више европеизовао и отварао према свету Милошев деспотизам није био прихватљив. Стасале су нове генерације које су се образовале и које нису памтиле турске зулуме али јесу Милошеву самовољу. Становници Савамале били су љути на кнеза јер их је на силу преселио на Палилулу. Као и становници Топчидера и Аде Циганлије који су, против своје воље, измештени на Бањицу.

Милош се није осећао добро у Београду. Можда је зато, 1831. године, за управника београдске вароши поставио рођеног брата Јеврема. Господар-Јеврем, како су га савременици звали, био је образованији од своје браће Милоша и Јована. За управљање Београдом, који је био против Милоша, Јеврем, mudar и умерен, био је идеалан. Тако се

← Конак кнеза Милоша на Топчидеру

Војвођански Срби су „штовали и взљубили“ своје „сербско отечество“ и искрено желели да просвете свој народ и културно га уздигну. „Немчари“, како су их називали, постају доминантни у политичком, друштвеном и културном животу Милошеве Србије. То изазива незадовољство домаће елите, која је све образовања и богатија, и тако је настао сукоб између „немчара“ и староседелаца који ће свој врхунац достићи у уставобранитељском режиму од 1842. до 1858. године. Иако је вођа уставобранитељског режима Тома Вучић Перишић јавно нападао „немчаре“ земља није могла без њих. Најбољи пример за то је просвета. Из Војводине су долазили први учитељи, гимназијски професори као и професори Лицеја. Међу њима су били др Димитрије Давидовић, др Јован Хаџић, Јован Стерија Поповић, Стева Поповић, Стева Марковић...

Јеврем, као управник нашао у граду у коме је, како пише Светлана Велмар Јанковић у роману *Дорћол*, 16 година раније боравио пријудно као затвореник у Кули Небојша.

Јеврем је започео европеизацију Београда. Подигао је велику кућу на углу данашњих улица Крунске и Кнеза Милоша, која је имала велики, цветни врт, први и најлепши у Београду украшен биљкама које тада није било могуће наћи у Србији, а које су увозене из Турске, Румуније, Аустрије и Француске. Врт је неговала амбициозна и вредна Јевремова супруга, госпођа Томанија па се тај крај деценијама звао „Ћоше госпођа Томаније“. Кућа је била најпросвећенији дом у тадашњем Београду и центар културних догађаја. То је било место на коме је Јеврем Обреновић требало да испуни задатак добијен од брата, не мање важан од успостављања српске државне власти у Београду и његовог претварања у већински, српски град.

У тој кући Јеврем је требало да помири немчаре и староседеоце како би заједно радили за напредак земље као и да смири Милошеве противнике. Најважнији гост тих посела био је учитељ и књижевник Димитрије Тирол, учитељ Јевремове деце, као и његова супруга Христина која је децу учила лепом васпитању. Гости су били аустријски конзул и књижевник Антун Михановић, аутор данашње хрватске химне, енглески конзул Џорџ Хоџес, професор Константин Ранос али и Димитрије Давидовић, противник Јевремовог брата Милоша по кога је Јеврем слао своје кочије у Смедерево где се крио од Милошевог гнева. Да ли под утицајем својих гостију или из других разлога али Милош и Јеврем су се све више удаљавали.

Јеврему је било све теже да испуни Милошева наређења као оно из фебруара 1837. године, да се забрани растурање књиге *Историја Срба 1813 — 1815. године*, коју је Сима Милутиновић Сарајлија објавио у Лајпцигу. Милош је забранио књигу јер је сматрао да заслужује много значајније место у историји. Како је себе видео

Тома Вучић Перишић →